

Buro de Brug Rapporten

B21-469

Archeologisch bureauonderzoek
Nieuwkoopseweg 8, Pijnacker,
gemeente Pijnacker-Nootdorp

Status: Concept 1.0

21 april 2021

Colofon

ISSN 2468-6727

Auteur(s) J. van Leeuwen

Copyright © 2021 Buro de Brug
www.burodebrug.nl

Inhoud

1	Inleiding.....	6
1.1	Algemeen.....	6
1.2	Huidige situatie	7
1.3	Toekomstige situatie	8
2	Archeologisch bureauonderzoek	9
2.1	Onderzoeksmethode	9
2.2	Beleid en bestemmingsplan	10
2.3	Geologie, geomorfologie en bodemopbouw	12
2.4	Historische gegevens	17
2.5	Verstorende bodemingrepen in het verleden	20
2.6	Bekende archeologische waarden	20
2.6.1	AMK-terreinen.....	20
2.6.2	Archis vondstlocaties	21
2.6.3	Archis onderzoeksmeldingen	21
2.6.4	Samenvatting bekende archeologische waarden	21
3	Archeologische verwachting en selectieadvies	22
3.1	Archeologische gespecificeerde verwachting	22
3.2	Selectieadvies.....	22
4	Bronnen.....	24
4.1	Digitale bronnen	24
4.2	Literatuur	24

Samenvatting

Het ligt in de planning de huidige woning aan de Nieuwkoopseweg 8 in Pijnacker te slopen en te vervangen voor nieuwbouw met een oppervlakte van ca. 130 m². Het nieuwbouwhuis komt gedeeltelijk op een andere locatie dan de huidige woning. De nieuwe woning zal deels worden onderkelderd tot 270 cm -mv en verder geheel worden gefundeerd op 90 tot 100 cm diepte.

Het plangebied kent op basis van het gemeentelijk beleid een hoge archeologische verwachting. De verwachte archeologie binnen het plangebied valt binnen de Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie thema's 1: Strijd tegen en met het water, 4: Holland, ontstaan en vorming van het graafschap en 5: Stad en platteland in de vroeg-moderne tijd.

Op basis van de landschappelijke gegevens en het archeologisch booronderzoek in de buurt, wordt de kans op bewoningsmogelijkheden in de periode vóór de ontginning (ca. 900) zeer klein geacht. Het gebied is in deze perioden steeds erg nat geweest met veel veengroei. Bovendien waren in de omgeving van het gebied hogere en drogere alternatieven beschikbaar voor vestiging (geulafzettingen). De verwachting voor vindplaatsen tot en met de Vroege Middeleeuwen is daarmee laag.

Het plangebied ligt aan een ontginningsas die waarschijnlijk dateert uit de 11de of 12de eeuw. Het is mogelijk dat in deze periode bewoning in het plangebied heeft plaatsgevonden. De bewoning zal hebben bestaan uit kleine huizen/boerderijen die op een lichte fundering op het veen werden geplaatst. Eventuele waterputten, kuilen, etc. zullen dieper zijn ingegraven. Archeologische resten op veen zijn zeer kwetsbaar. En bevinden zich dicht aan het (toenmalige) oppervlak.

In de 17de en 18de eeuw is het gebied vrijwel geheel afgegraven voor turfwinning. Het is onduidelijk in hoeverre dit binnen het plangebied is gebeurd, aangezien de bewoningslinten hier (deels) van werden ontzien i.v.m. bewoning en de waterkerende functie (dijk). Op basis van het historisch kaartmateriaal is er echter geen indicatie voor bewoning voor of ten tijde van de afvening. Ook op het AHN is zichtbaar dat het plangebied lager is gelegen dan bekende woonerven (zoals ter hoogte van nummers 10-14). In de regel zijn bewoonde percelen in veengebieden vrij vast.

Bij het aanleggen van de infrastructuur voor droogmakerij De Nieuwe Polder, is langs de zuidoostkant van het plangebied een dijk opgeworpen langs een molengang. Ook langs de Nieuwkoopseweg is een dijk zichtbaar in de vroege 19de eeuw; deze is naar verwachting deels middeleeuws en deels opgehoogd in de 18de eeuw. De beide dijklichamen zullen eventuele (nog resterende) middeleeuwse archeologie hebben aangetast door drukschade.

Bovengenoemde in ogenschouw genomen, wordt de kans op de aanwezigheid van (intacte) archeologische resten uit de Middeleeuwen klein geacht.

De beide dijklichamen zijn ook van archeologische waarde. Het dijlichaam langs de Nieuwkoopseweg is de oudste en dateert mogelijk in oorsprong al in de 11de of 12de eeuw. Op het AHN is dit dijlichaam niet duidelijk zichtbaar binnen het te verstoren gedeelte. Op de kadastrale minuutkaart ligt de dijk hier wel. De dijk langs de molengang is niet meer zichtbaar op het AHN. Het ligt in de verwachting dat deze geheel is afgegraven tijdens recente (tweede helft van de 20ste eeuw) ontwikkelingen in het gebied.

Aangezien de woning slechts een deel van de rand van beide dijken zal verstoren, wordt dit niet als onevenredige aantasting gezien. Bij archeologisch onderzoek naar dijken heeft het de voorkeur complete dijkcoupures te onderzoeken (bijvoorbeeld bij doorgraving), waarbij de opbouw kan worden onderzocht. De informatie die bij een relatief kleine ingreep als deze zou worden gewonnen, is nihil. Daarnaast is het de vraag of er nog sporen van de dijklichamen aanwezig zijn binnen het plangebied.

Op basis van de gespecificeerde verwachting van het bureauonderzoek is er geen aanleiding om een vervolgonderzoek in het kader van de AMZ-cyclus te adviseren. Buro de Brug adviseert de voorgenomen ingreep vrij te geven m.b.t. het aspect archeologie.

Indien tijdens de werkzaamheden resten worden aangetroffen waarvan redelijkerwijs kan worden aangenomen dat deze resten van cultuurhistorische waarde zijn, geldt een wettelijke meldingsplicht conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet.

Bovenstaand selectieadvies dient te worden beoordeeld door de bevoegde overheid.

Administratieve gegevens

Projectnaam	Nieuwkoopseweg 8
Opdrachtgever	Fam. Van Adrichem
Contactpersoon	Mevr. T. van Adrichem
Uitvoerder	Buro de Brug
Autorisatie	drs. J.W. Oudhof j.w.oudhof@burodebrug.nl 06-25289957
Projectcode Buro de Brug	B21-469
Betrokken projectmedewerkers	Projectleiding: J. van Leeuwen Bureauonderzoek: J. van Leeuwen
Bevoegd gezag	Gemeente Pijnacker-Nootdorp
Provincie, gemeente en plaats plangebied	Zuid-Holland, Pijnacker-Noordorp, Pijnacker
Toponiem	Nieuwkoopseweg 8
Kadastrale nummers	PAK00-A-1805
Centrumcoördinaat	X 89524 Y 449455
Oppervlakte plangebied	Ca. 130 m ²
Archisnummer¹	5028807100
Beheer en plaats documentatie	Buro de Brug, Amsterdam
Rapportversie	Concept 1.0
Datum rapport	21 april 2021

¹ Landelijk onderzoeksmeldingsnummer dat bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE/ARCHIS) moet worden aangevraagd bij aanvang van archeologisch onderzoek.

1 Inleiding

1.1 Algemeen

Dit archeologisch bureauonderzoek is uitgevoerd conform KNA 4.1² en BRL protocol 4002 door Buro de Brug in opdracht van de familie van Adrichem. De aanleiding tot dit onderzoek is de beoogde sloop en nieuwbouw van een woning op het perceel Nieuwkoopseweg 8 in Pijnacker. De ontgravingen ten behoeve van de geplande werkzaamheden bereiken een oppervlakte van ca. 130 m² en een diepte van 90 tot 100 cm -mv. Een deel van het gebouw wordt onderkelderd tot 270 cm -mv.

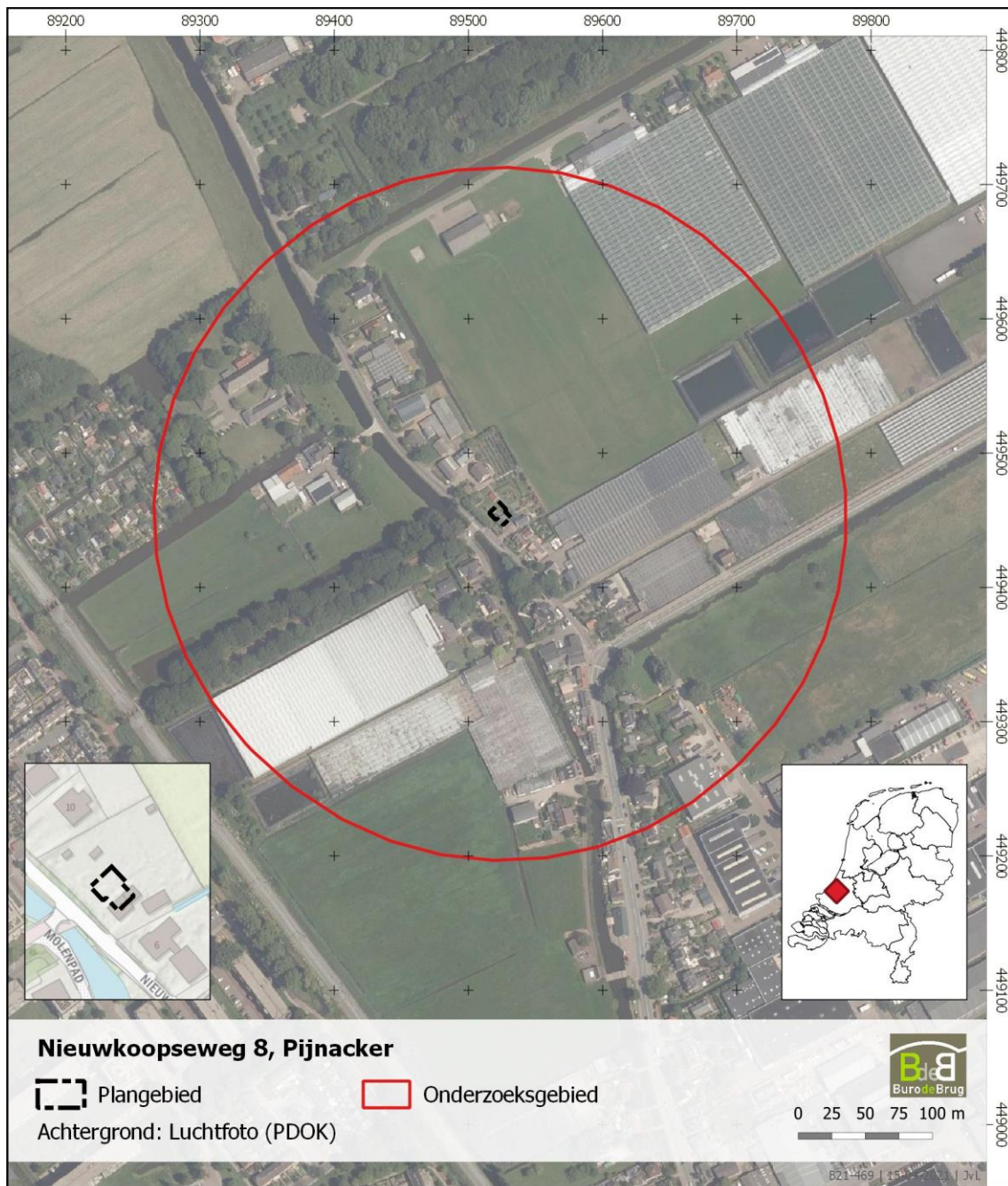
Het plangebied ligt ten oosten van het bewoningslint Nieuwkoopseweg-Vlielandseweg-Klapwijkseweg (afb. 1).

Het plangebied ligt op de gemeentelijk beleidskaart binnen een gebied met een hoge archeologische verwachting.³ Volgens bestemmingsplan Katwijk en Nieuwkoop (vastgesteld 01-06-2017) is archeologisch onderzoek noodzakelijk bij bodemingrepen dieper dan 0,3 m -mv en die tevens een oppervlakte van meer dan 100 m² beslaan.

Het voorgaande maakt duidelijk dat de bodemverstoringen die de geplande bodemingrepen met zich meebrengen de toegestane verstoringsmarges van oppervlakte en diepte overschrijden. De voorgenomen werkzaamheden zouden een bedreiging kunnen vormen voor eventueel aanwezige archeologische resten in de ondergrond van het areaal van de geplande voorziening. Gezien de aard en omvang van de bodemingrepen is een archeologisch (voor)onderzoek noodzakelijk.

² Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, www.sikb.nl.

³ Kerkhof 2009.

Afbeelding 1. Locatie van het plangebied en het onderzoeksgebied.

1.2 Huidige situatie

Het plangebied ligt in de buurt van het dorp Pijnacker, vlak bij een oud gehucht dat wordt aangeduid als "Mophuis". Het plangebied is in gebruik als erf met woonhuis. De huidige woning heeft een omvang van ca. 75 m². Op het erf is ook een garage aanwezig, die blijft gehandhaafd.

Het plangebied valt binnen een zone met grondwaterklasse IV, met een grondwaterstand tussen de 40-80 (hoogste stand) en 80-120 (laagste stand) cm -mv.

Voor zover bekend is er geen bodemverontreiniging in het plangebied aanwezig. Binnen het plangebied zijn geen historisch waardevolle gebouwen of monumenten aanwezig.

1.3 Toekomstige situatie

Het ligt in de planning de huidige woning te slopen en te vervangen voor nieuwbouw met een oppervlakte van ca. 130 m². Het nieuwbouwhuis komt gedeeltelijk op een andere locatie dan de huidige woning (zie afb. 1). De nieuwe woning zal deels worden onderkelderd tot 270 cm -mv en verder geheel worden gefundeerd op 90 tot 100 cm diepte.

De voorgenomen ingreep zal geen invloed op het waterpeil uitoefenen.

Afbeelding 2. De voorgenomen toekomstige inrichting (bron: Blauwdruk Bouw).

2 Archeologisch bureauonderzoek

2.1 Onderzoeksmethode

Dit bureauonderzoek heeft tot doel - op basis van bestaande landschappelijke, archeologische en historische bronnen - een gespecificeerde archeologische verwachting te verkrijgen voor het plangebied. Op basis van de resultaten wordt een aanbeveling gedaan worden om de eventueel aanwezige archeologische waarden in het plangebied veilig te stellen. Het onderzoek is uitgevoerd volgens de richtlijnen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 4.1) en de gemeentelijke eisen. Voor het verzamelen van gegevens met betrekking tot reeds bekende archeologische- en bodemkundige waarden van het plangebied zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

Gemeentelijke waarden- en verwachtingenkaart archeologie	Kerkhof 2009
Gemeentelijke archeologische beleidskaart	Kerkhof 2009
Toelichting gemeentelijk archeologisch beleid	Kerkhof 2009
Bestemmingsplan Buitengebied Nijkerk 2017, veegplan 1	www.ruimtelijkeplannen.nl
Geologie (1:600.000)	TNO-NITG 2005; www.dinoloket.nl ; kaart 2010
Bodemkunde (1:50.000)	Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, versie 2014, Alterra
Geomorfologie (1:50.000)	Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000, versie 2017, Alterra
Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN3)	www.ahn.nl
Kadastrale minuutkaarten 1811-1832	beeldbank.cultureelerfgoed.nl
Grote Historische Atlas 1839-1859	Bibliotheek Buro de Brug
Topografische Militaire Kaarten 1850	www.gahetna.nl
Bonnebladen 1870-1931	Bibliotheek Buro de Brug
Nationaal Archief	www.nationaalarchief.nl
Stadsarchief Delft	www.stadsarchiefdelft.nl
Archeologische Monumentenkaart (AMK)	https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=Archeologie%2Din%2DNederland
Archis	zoeken.cultureelerfgoed.nl

2.2 Beleid en bestemmingsplan

Conform het Verdrag van Malta richt de provincie Zuid-Holland zich in eerste instantie op het behoud van archeologisch waardevolle vindplaatsen *in situ*. Wanneer dit niet mogelijk is, richt ze zich op het op een wetenschappelijk verantwoorde wijze onderzoeken en documenteren van dit materiaal (behoud *ex situ*). Het provinciaal beleid is gericht op vergroting van het maatschappelijk draagvlak voor de AMZ en op interactie met het publiek door middel van educatie en inpassing van archeologische waarden in de leefomgeving.⁴ Door de provincie is ook een Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie opgesteld, waarin de belangrijkste provinciale onderzoeksvragen worden geduid.⁵

De gemeente Pijnacker-Nootdorp valt binnen een samenwerkingsverband met o.a. de gemeente Delft, waar gemeentelijke archeologen werkzaam zijn. In 2009 is een archeologische beleidskaart archeologie opgesteld door Erfgoed Delft en omstreken. Op de beleidskaart zijn de archeologische waarden- en verwachtingen weergegeven (afb. 3). Het plangebied bevindt zich op deze kaart binnen zone *Verwachting hoog, maximale verstoring 100 m² & 0,30 m -mv.*

In het bestemmingsplan "Katwijk en Nieuwkoop" (vastgesteld 01-06-2017) is het gemeentelijk archeologiebeleid opgenomen. Voor dubbelbestemming Waarde – Archeologie 1 geldt:

- a. vervanging, vernieuwing of verandering van bestaande bebouwing op de bestaande plaats, waarbij de oppervlakte op of onder peil niet wordt vergroot;*
- b. een bouwwerk dat wordt gebouwd zonder graaf- of heiwerkzaamheden die dieper gaan dan 0,3 m onder peil;*
- c. een bouwwerk, anders dan onder a en b bedoeld, met een oppervlakte van ten hoogste 50 m²; of*
- d. een bouwwerk, anders dan onder a en b bedoeld, met een oppervlakte van meer dan 50 m², mits:*

- *de aanvrager van de omgevingsvergunning een rapport heeft overgelegd waarin de archeologische waarde van het terrein, dat blijkens de aanvraag zal worden verstoord naar het oordeel van burgemeester en wethouders in voldoende mate is vastgesteld, en*
- *de aanwezige archeologische waarden, gelet op het onder 1 bedoelde rapport, door het bouwen niet wezenlijk worden geschaad, met dien verstande dat ter voorkoming van mogelijke schade, aan de vergunning de volgende verplichtingen kunnen worden verbonden:*
 - *de verplichting tot het treffen van technische maatregelen waardoor de aanwezige archeologische waarden in de bodem kunnen worden behouden;*
 - *de verplichting tot het doen van opgravingen; of*
 - *de verplichting de activiteit die tot bodemverstoring leidt, te laten begeleiden door een deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg die voldoet aan door burgemeester en wethouders bij de vergunning te stellen kwalificaties*

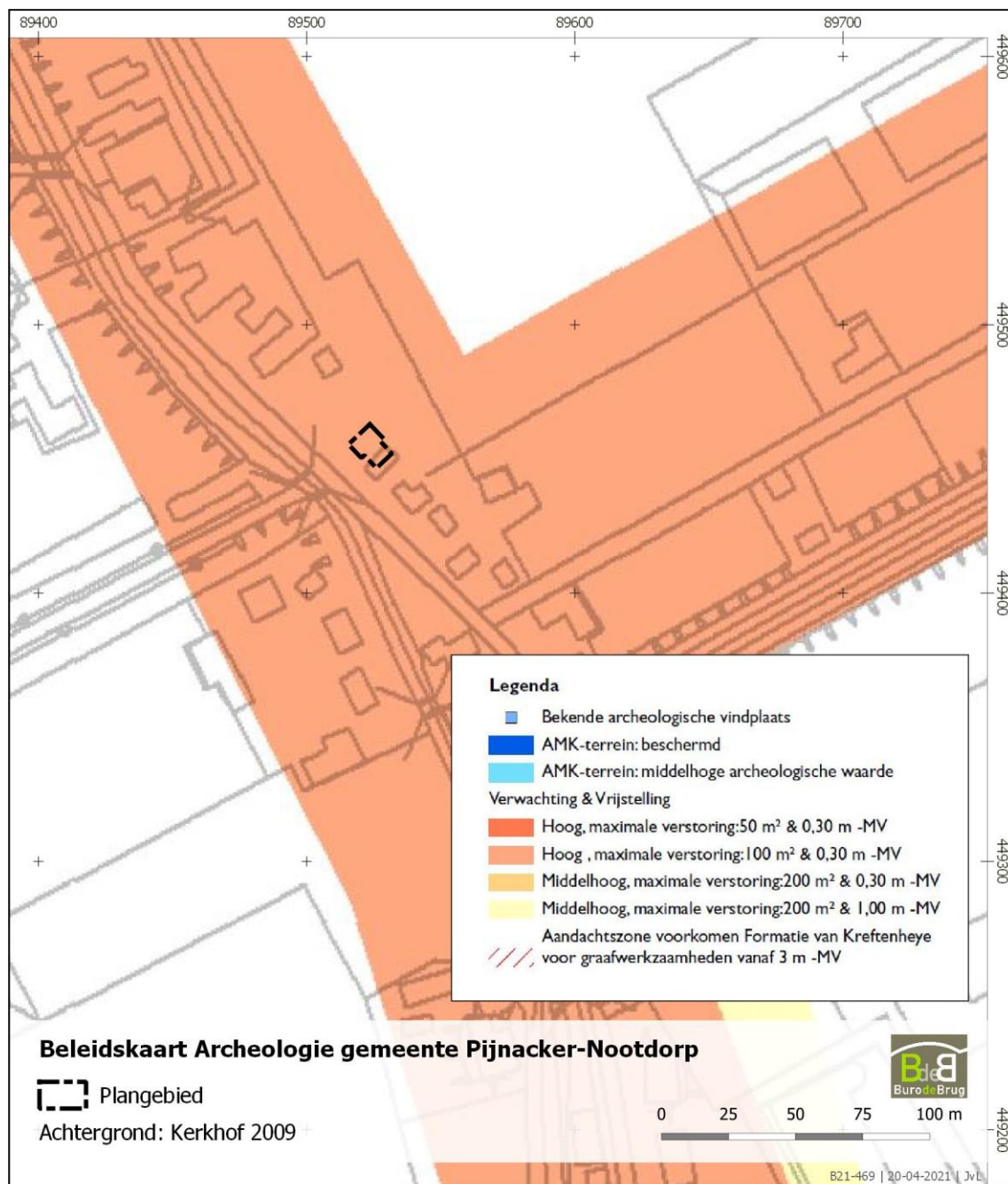
Inmiddels ligt er ook een ontwerpbestemmingsplan "Verzamelplan Pijnacker-Nootdorp 2020/2021", waarin dezelfde dubbelbestemming is opgenomen.

De gemeente heeft bij de vergunningaanvraag aangegeven dat voor onderhavig archeologisch onderzoek de vrijstellingsgrens van de gemeentelijke beleidskaart mag worden aangehouden. In dit onderzoek wordt dus een vrijstellingsgrens van 100 m² en 30 cm -mv aangehouden.

De voorgenomen ingreep overschrijdt deze vrijstellingsgrens.

⁴ Kerkhof 2009, 18.

⁵ Provincie Zuid-Holland 2015.

Afbeelding 3. Het plangebied op de gemeentelijke beleidskaart.

2.3 Geologie, geomorfologie en bodemopbouw⁶

Bron	Informatie
Geologie ⁷ (1:600.000)	Na17: Laagpakket van Wormer / Formatie van Nieuwkoop; zeeklei en -zand met inschakelingen van veen
Bodemkunde ⁸ (1:50.000)	dWol: Moerige gronden, niet gerijpte zavel of klei plaseerdgronden met plaatselijk verdrogende lagen in bovengrond en plaatselijk katteklei binnen 80 cm beginnend en tenminste 10 cm dik
Geomorfologie ⁹ (1:50.000)	Niet gekarteerd. Dicht bij 2M72: vlakte van getij-afzettingen met een hoogte van 0,25 tot 0,5 m 4B81:
Hoogteligging ¹⁰	Hoogste punt in het plangebied: -3,5 m NAP Laagste punt in het plangebied: -4,2 m NAP

Het landschap van Pijnacker-Nootdorp is ontstaan als gevolg van geologische ontwikkelingen die op hun beurt weer zijn gestuurd door klimatologische processen. Voor het gebied zijn enkele afzettingen uit het Pleistoceen archeologisch gezien van belang, maar het grootste gedeelte van het gebied wordt gekenmerkt door afzettingen uit het Holoceen.

Aan het einde van het Pleistoceen (circa 9500 v.Chr.) bestond het huidige westen van Nederland uit een glooiend dekzandlandschap, dat werd doorsneden door rivieren die inmiddels niet meer bestaan of hun loop hebben verlegd. De zeespiegel lag tientallen meters lager dan nu, omdat grote hoeveelheden water opgeslagen lagen in landijskappen op het noordelijk halfrond. In het kale landschap werd grind en zand afgezet door deze rivieren en door de wind. De dekzandafzettingen die ontstonden door windinvloeden worden aangeduid als de Formatie van Bortel, de grind en zandafzettingen die ontstonden door rivierinvloeden als de Formatie van Kreftenheye.

Rond 9500 v.Chr. steeg de temperatuur en begon het Holoceen. Als gevolg van deze temperatuurstijgingen smolten de ijskappen en steeg de zeespiegel. Hierdoor steeg ook het grondwater en werd de zandige ondergrond vochtig. Dit alles veroorzaakte een steeds tragere afwatering van de rivieren naar de zee, waardoor tussen het hogere land en de zee een zone met een zeer vochtig milieu ontstond. Binnen dit natte milieu ontstond een dik veenpakket: de Basisveen Laag. Dit veen ontwikkelde zich tot circa 4000 v.Chr. In deze periode bleef de zeespiegel continu stijgen, waardoor de zee zich geleidelijk steeds verder naar het oosten verplaatste. In het westen van Nederland zijn grote delen van de Basisveen Laag dan ook verdwenen als gevolg van latere zee-erosie. Het plangebied Nieuwkoopseweg 8 ligt in deze periode in een wadafzetting van het Laagpakket van Wormer.

Rond 3200 v.Chr. verzandde de voormalige Rijn-Maasmonding en verplaatste deze zich naar het gebied waar die nu ligt. Bovendien had zich nu een permanente kustbarrière gevormd. Hierdoor stagneerde de afwatering van de waddenlagune in het onderzoeksgebied en ontstond vernatting. De omstandigheden in dit natte gebied waren zeer geschikt voor veengroei. Tot circa 300 v.Chr. vormde zich een uitgestrekt veengebied op het Laagpakket van Wormer: het Hollandveen Laagpakket.

Vanwege de relatief gesloten kust vonden er geen structurele, grote zee-inbraken en overstromingen plaats die het veen wegsloegen en dus kon het pakket lange tijd doorgroeien en een aanzienlijke dikte bereiken. Wel werd het veenpakket doorsneden door enkele afwaterende geulen. Met de eventuele uitzondering van enkele, goed afgewaterde veenkussens, was dit veengebied, en daarmee ook het plangebied, in principe te nat voor bewoning.

Vanaf circa 1500 v.Chr. vonden nieuwe zee-inbraken plaats in het toenmalige kustgebied van West-Nederland. Tijdens verschillende van deze inbraken werd het laagpakket van Walcheren afgezet. Binnen dit laagpakket worden verschillende kleiige en zandige afzettingen onderscheiden die werden gevormd

⁶ Onderstaande tekst is vrijwel integraal overgenomen uit Kerkhof 2009, 22-30. Om de tekst toe te spitsen op het plangebied zijn enkele aanpassingen gedaan.

⁷ TNO-NITG 2005; www.dinoloket.nl; kaart 2010.

⁸ Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, versie 2014, Alterra.

⁹ Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000, versie 2017, Alterra.

¹⁰ AHN, www.ahn.nl.

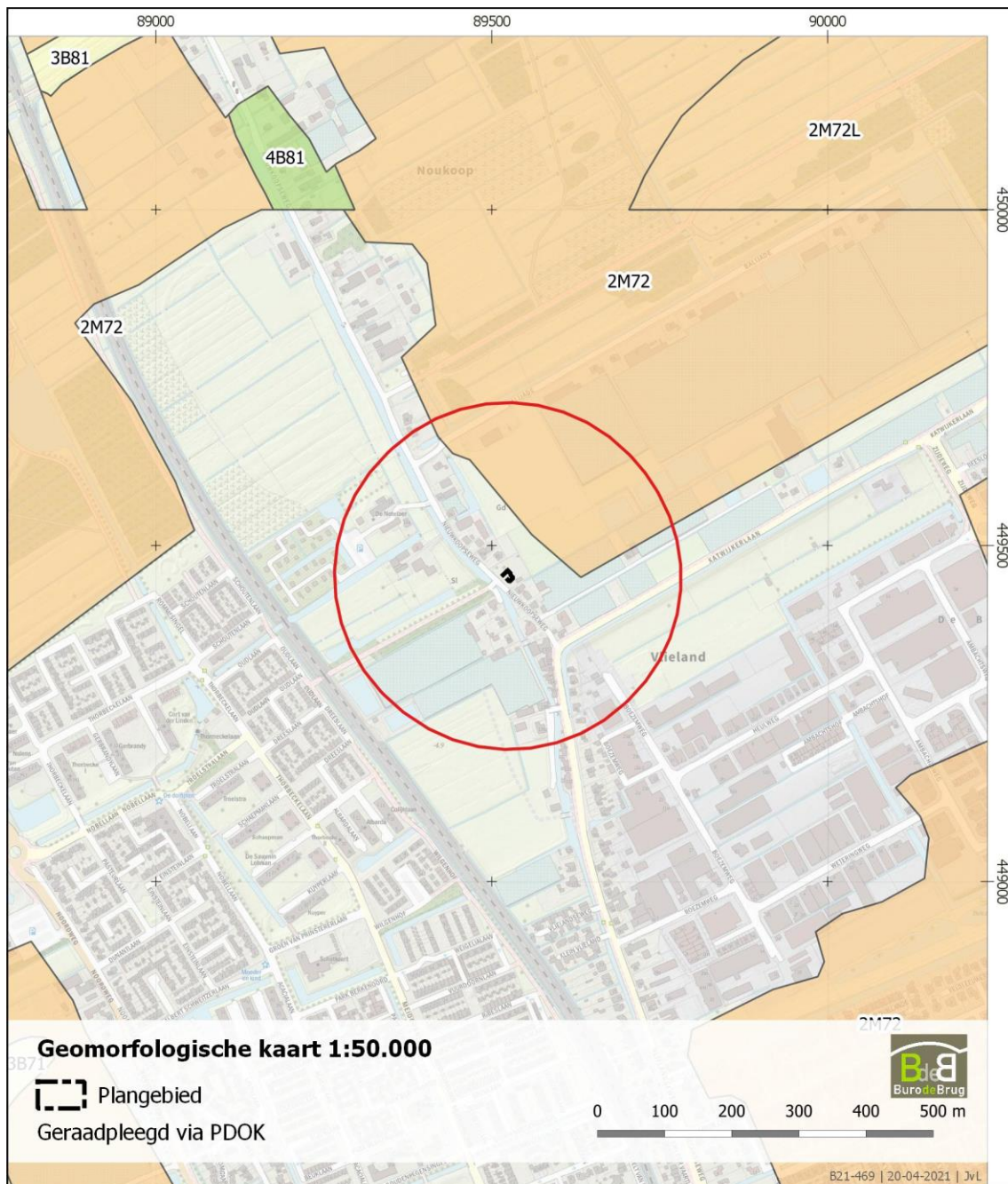
bij de verschillende zee-inbraken. De enige van deze afzettingen die in de buurt van het plangebied is gekomen, wordt aangeduid als de Gantel Laag, die tussen 500 en 200 v.Chr. sedimenteerde. Naar verwachting hebben deze dekafzettingen tot net ten zuiden van het plangebied gereikt, maar dus niet binnen het plangebied zelf. In deze periode ging de voorkeur voor bewoningslocaties waarschijnlijk uit naar de nog verder zuidelijk gelegen geulafzettingen van de Gantel.

Rond de 3de eeuw na Chr. vernatten de omstandigheden in het onderzoeksgebied opnieuw en begon het Hollandveen Laagpakket weer te groeien, ook op de afzettingen van de Gantel Laag. Rond 900 na Chr. ontstond een nieuwe Maasmonding. Hierdoor ontstonden nieuwe waterlopen, werd het veengebied beter ontwaterd en stopte het met groeien. Vanaf dat moment werden de veengebieden geschikt voor ontginning.

Vanaf de Late Middeleeuwen ontstonden hierdoor grote veranderingen in het landschap. Het veen dat aan het oppervlak lag werd op grote schaal afgegraven en verdween grotendeels. Het water dat achterbleef in de voormalige veengebieden werd weggemalen, waardoor de droogmakerijen ontstonden. In de gebieden waar de Gantel Laag is afgezet werd tot op deze kleilaag ontgonnen. In de gebieden hierbuiten kwamen de afzettingen van Wormer weer aan het oppervlak te liggen.

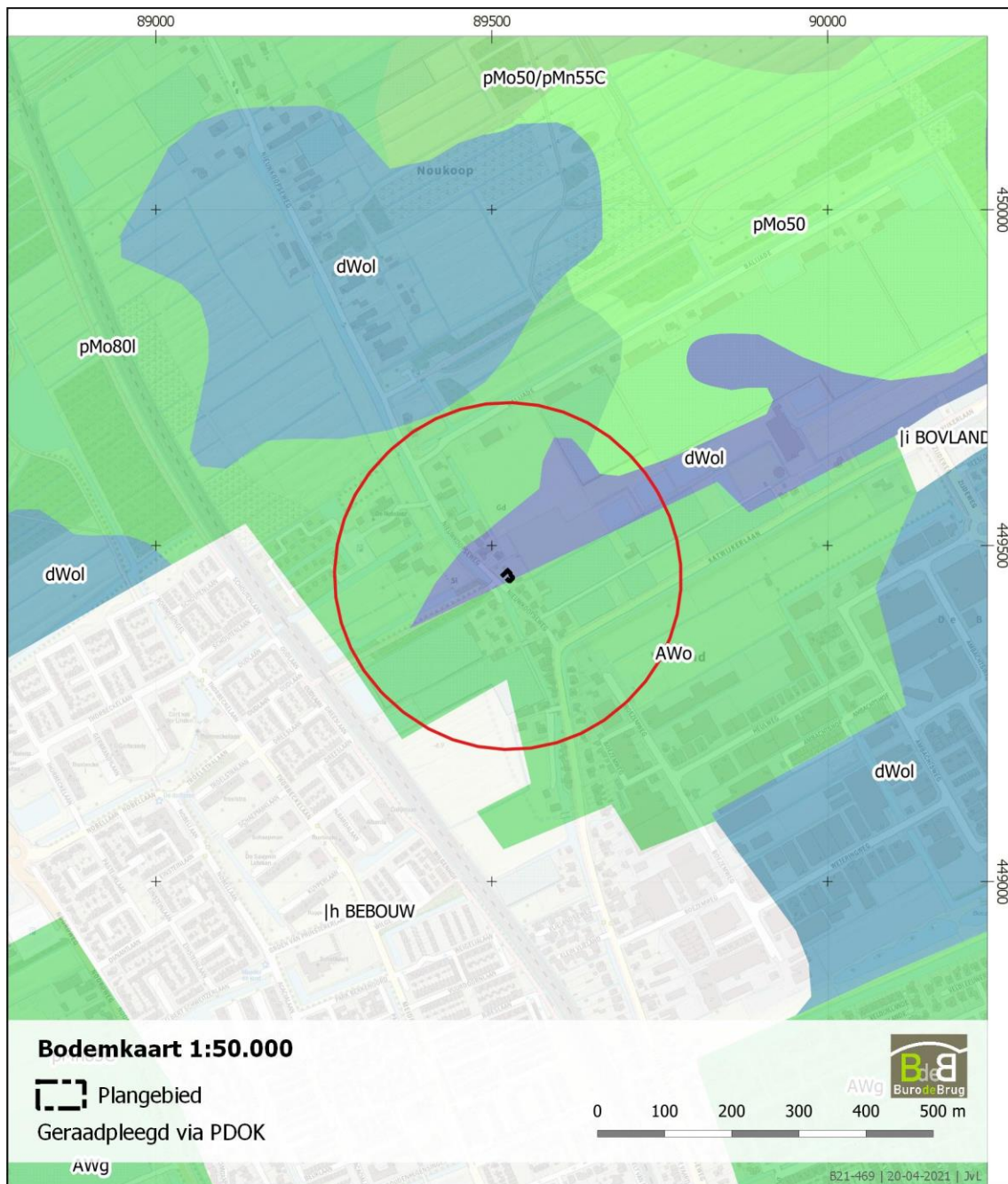
Omdat men in deze periode steeds meer ingreep in het landschap, werd men minder afhankelijk van geologisch aantrekkelijke woonlocaties. In deze tijd was de bewoning dan ook minder gebonden aan bepaalde geologische afzettingen en meer aan de nieuw ontstane bewoningsconcentraties van waaruit men de veengebieden ontgon.¹¹ Het plangebied ligt binnen een dergelijk ontginningslint.

¹¹ Einde tekst Kerkhof 2009, 22-30.

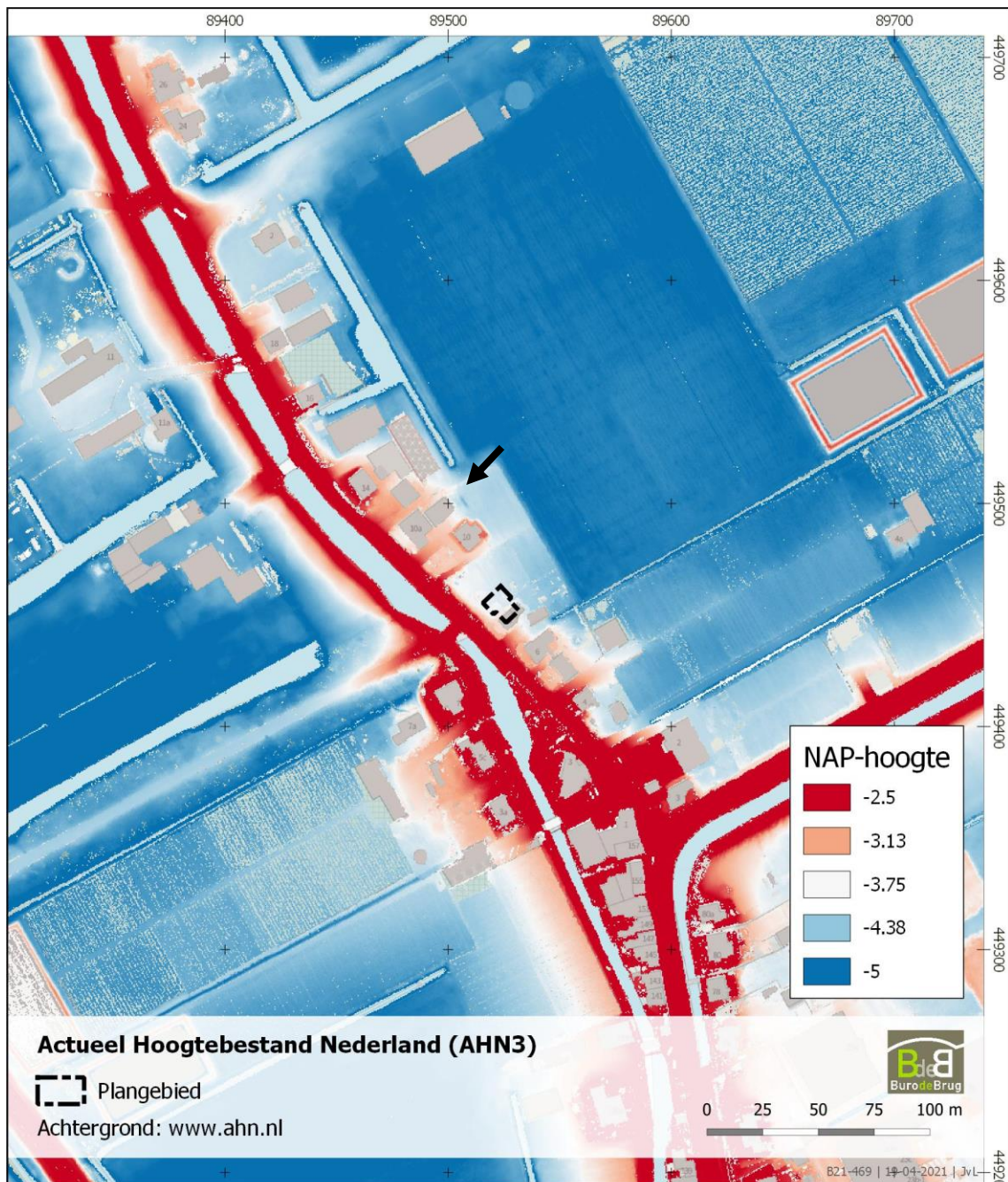
Afbeelding 4. Het plangebied op de geomorfologische kaart.

Op de geomorfologische kaart is het plangebied niet gekarteerd, omdat het binnen "bebouwd" gebied valt (afb. 4). Dicht bij het plangebied wordt echter een vlakte met getij-afzettingen (2M72) aangegeven (het Laagpakket van Wormer). Dit betreft de droogmakerij. Het deel van het ontginningslint dat wel is gekarteerd, ten noordwesten van het plangebied, heeft een aanduiding veenrestdijk met een hoogte van 1,5 tot 5 m en een helling van 0,25° tot 1° (4B81).

Afbeelding 5. Het plangebied op de bodemkaart.

Op de bodemkaart is zichtbaar dat het plangebied op een zone van plaseerdgronden (moerige gronden) ligt (afb. 5). Plaseerdgronden worden gekenmerkt door een venige bovengrond, liggend op zavel of klei die in de ondergrond slap is. De gronden zijn kenmerkend voor de randen van droogmakerijen. Ook kan restveen aanwezig zijn, met daaronder kattenklei.

Afbeelding 6. Het plangebied op het Actueel Hoogtebestand Nederland. Enkele percelen zijn hoger gelegen (zwarte pijl).

Op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN3) is zichtbaar dat het plangebied relatief laag is gelegen (afb. 6). De dijk langs de vaart/droogmakerij is duidelijk als verhoging zichtbaar. Ook zijn enkele percelen in de directe omgeving duidelijk hoger gelegen dan het plangebied (zwarte pijl afb. 6). Dit komt overeen met de geomorfologische kaart, waarop wordt aangegeven dat rondom de dijk restveen aanwezig is, en de aanwijzingen op het historisch kaartmateriaal (zie onder).

2.4 Historische gegevens

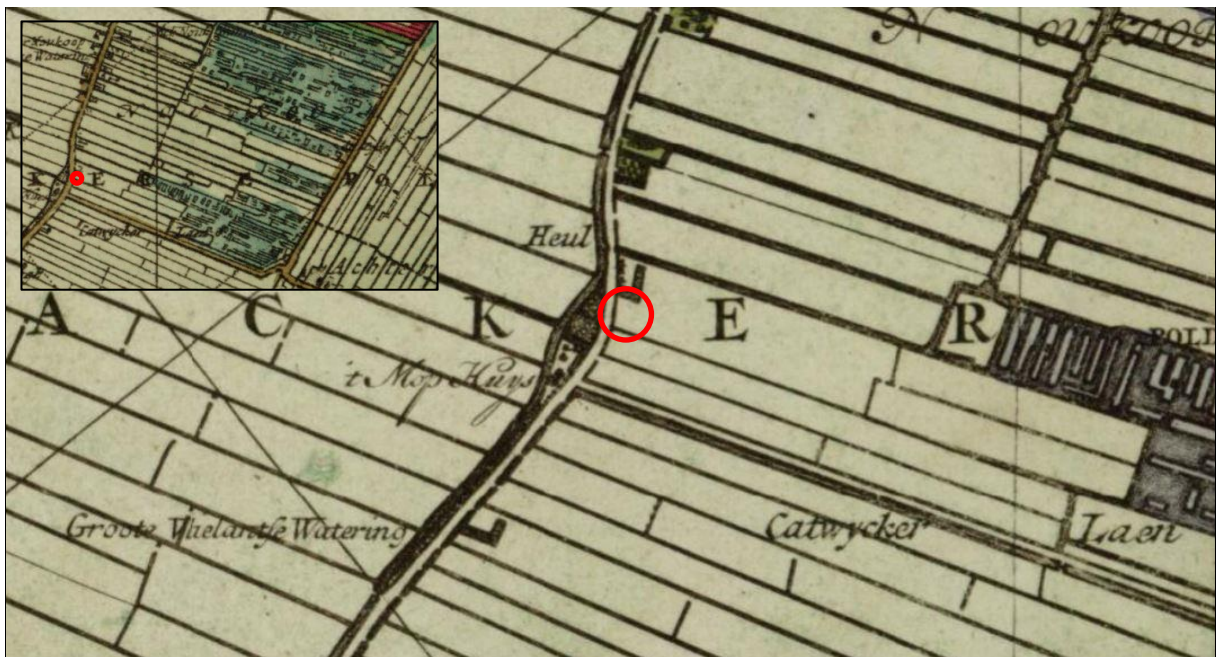
Zoals uit de landschappelijke beschrijving blijkt, was het gebied vóór ca. 900 n.Chr. eigenlijk continu erg nat. Prehistorische of vroegmiddeleeuwse bewoning komt zeer beperkt voor en enkel op de hoger gelegen delen in het landschap (geulafzettingen).

Pijnacker werd rond 900 n.Chr. gesticht langs het riviertje de Leede. Omdat vanuit groeiende steden als Delft en Den Haag de vraag naar brandstof, bouw hout en landbouwgrond toenam, gingen de bewoners van 'Pinacker' de veenwildernis ontginnen. Eind 10de eeuw groeide het gehucht uit tot een hovelijke ontginning.¹² De naam Pijnacker duikt voor het eerst op in een akte uit het jaar 1222. Hierin is een schenking vermeld van Graaf Willem I van Holland aan de kerk St. Marie in Rinsburg (Rijnsburg). Het gaat om renten uit bezittingen in onder meer Delf (Delft) en Pinacker (Pijnacker).

De eerste bewoners van Pijnacker vestigen zich op de zogenoemde klei(kreek)-ruggen in een bosachtig moeras. De naam Kleihoogt (richting Berkel) verwijst daar ook naar. Aanvankelijk speelt het leven in Pijnacker, dat waarschijnlijk ouder is dan Delft, zich hoofdzakelijk af rond het oude dorp.

De graven van Holland gaven in de 11de en 12de eeuw de opdracht om de moeras- en veengrond rondom Pijnacker te ontginnen. Voor die tijd was het gebied nauwelijks bewoond geweest. De veengrond was namelijk ongeschikt voor landbouw of veeteelt. Bovendien werd het gebied regelmatig getroffen door overstromingen, waardoor men het er te gevaarlijk vond.

De bewoners begonnen in de zestiende eeuw met het afgraven van veen (turf) voor eerst het eigen gebruik en later op grotere schaal voor de verkoop. De grootschalige afgraving van het veen maakte dat er grote plassen rondom Pijnacker ontstonden. In de tweede helft van de 18de eeuw werden de plassen weer drooggemalen om land te winnen: de zogenaamde droogmakerijen.¹³

Afbeelding 7. De locatie van het plangebied (rode cirkel, bij benadering) op de kaart van Kruikius uit 1712 (Archief Hoogheemraadschap Delfland). Inzet: overzicht van de oprukkende plassen ontstaan door afvening binnen de Pijnackerpolder.

De Kruikiuskaart van het Hoogheemraadschap Delfland laat de situatie van vóór de afvening zien (afb. 7). Hierop is zichtbaar dat het plangebied in de Oude Polder van Pijnacker lag en op dat moment niet bebouwd was. Direct ten noorden van het plangebied is een haakvormige sloot zichtbaar, waarbinnen

¹² Kerkhof 2009, 37.

¹³ <http://www.hgop-pijnacker.nl/geschiedenis.html>; <https://geschiedenisvanzuidholland.nl/locatie/geschiedenis-van-pijnacker-nootdorp>

(mogelijk?) enkele gebouwen staan aangegeven. Hier zijn in de dijk kleine inkepingen getekend met daarnaast het woord "Heul". Een "heul" is een oud woord voor een type duiker, zonder vaste bodem. Meestal waren deze gemetseld en vormden een soort brug over een opening in een dijk. Aan de overkant van de weg staan een groot gebouw met enkele kleinere gebouwen getekend met de woorden "t Mop Huys". Mogelijk had dit gebouw de naam omdat het deels uit (deels) kloostermoppen was opgebouwd.¹⁴ Het wijkje wordt nog altijd met "Mophuis" aangeduid.

Het water langs de weg wordt aangeduidt als "Groote Vlielantse Wetering". Een wetering (of watering) is een term voor een belangrijke ontginningsloot in het ontginnen van een veengebied. De wetering vormde de grote dwarsloot, waarop vanuit de ontginningsas (in dit geval Pijnacker) met kleinere sloten werd afgewaterd. Langs de wetering werd vaak ook gewoond, zeker als werd doorgestart naar een nieuwe wetering na voltooiing van het eerste deel van de ontginning. Het is dus waarschijnlijk dat de bewoning langs de Nieuwkoopseweg van ná ca. 900 dateert (het ontstaan van Pijnacker), maar wel tot de eerste ontginningsfase hoort. Hiermee is een datering in de 11de of 12de eeuw waarschijnlijk, aangezien ontginning vanaf dat moment actief wordt georganiseerd door de graven.

In de 17de en 18de eeuw wordt de Oude Polder van Pijnacker, waarin het plangebied ligt, compleet afgegraven voor turfwinning. In de latere 18de eeuw besluit men het gebied weer te herwinnen op het water en worden zogenaamde droogmakerijen gerealiseerd. De Oude Polder van Pijnacker wordt opgedeeld in drie verschillende droogmakerijen. Het plangebied valt binnen droogmakerij de Nieuwe of Drooggemaakte Polder, voltooid in 1789.¹⁵

De nieuwe situatie is zichtbaar op een (schetsmatige) kaart uit 1767-1768 (afb. 8). De kaart geeft geen bebouwing weer, het illustreert alleen de infrastructuur van de nieuwe droogmakerijen, die op dat moment dus nog niet waren voltooid. De verkaveling van het gebied is zichtbaar anders dan vóór de afvening: zeer regelmatig, met veel watermolens om het gebied te bemalen. Het plangebied ligt (waarschijnlijk) deels op een dijk die aan weerszijden van de molengang is opgeworpen. De molengang komt uit bij "Molen N.4", één van de watermolens die de polder bemaalde.

Afbeelding 8. Het plangebied (rode cirkel, bij benadering) op een schetsmatige kaart van de droogmakerijen in de omgeving uit 1767-1768, getekend door Heynsius, De Graaf en Van Straalen (collectie Stadsarchief Delft).

¹⁴ Informatie van historische groep "Pijnacker: Verloren Erfgoed" (<https://nl.pinterest.com/pin/337277459574691337/>).

¹⁵ <https://www.molendatabase.org/molendb.php?step=details&tbnnummer=01768+G>

Op de kadastrale minuutkaart uit 1824 is de nieuwe situatie voor het eerst in detail zichtbaar (afb. 9). Naast de dijk die langs de molengang is opgeworpen, is hier ook een dijk langs de grens van de polder (de huidige Nieuwkoopseweg) zichtbaar. Het is waarschijnlijk dat deze dijk deels uit de periode van de droogmakerij dateert, maar de kern zal naar verwachting ouder zijn en deels uit restveen bestaan. Het bewoningslint en de wetering vormden tenslotte ook al de begrenzing van de Oude Polder van Pijnacker. Alhoewel deze veenpolder vrijwel geheel is afgegraven, ligt het in de verwachting dat de randen mogelijk nog intact zijn. Dit blijkt ook uit een vergelijking van de kadastrale minuutkaart (zie afb. 9) met de kaart van Kruikius (zie afb. 7). Op beide kaarten is direct ten noorden van het plangebied een haakvormige waterpartij zichtbaar. Deze waterpartij vormt dus een restant van de Oude Polder van Pijnacker, wat betekent dat deze zone niet is afgeveend. Waarschijnlijk komt dit door de continuïteit van bewoning op de percelen die nu (bij benadering) nummers 10-14 beslaan. Ook als wordt gekeken naar het AHN (afb. 6) is zichtbaar dat deze bewoonde percelen nog steeds hoger gelegen zijn dan de omgeving, waarschijnlijk dus door de aanwezigheid van restveen. Het plangebied ligt bijna een meter lager.

Afbeelding 9. Het plangebied op de kadastrale minuutplan van 1824.

In de latere 19de eeuw en vroege 20ste eeuw verandert de situatie binnen het plangebied weinig (afb. 10). In 1925 wordt het perceel bebouwd met een huis en schuur.¹⁶ Dit is hetzelfde huis dat nog steeds op het perceel aanwezig is.

Afbeelding 10. Het plangebied op de Topografische Militaire Kaart van Delfland, 1850 (collectie Nationaal Archief).

2.5 Versturende bodemingrepen in het verleden

Het plangebied ligt in een droogmakerij. Dit betekent dat het veen naar verwachting grotendeels is afgegraven. De verwachting voor de perioden vóór de 18de eeuw is daarmee naar verwachting aangetast. Ook als het veen niet (geheel) is afgegraven, is het waarschijnlijk dat het opwerpen van twee dijklichamen in de latere 18de eeuw heeft gezorgd voor een hoge belasting van het onderliggende veen, waardoor dit sterk is samengedrukt.

2.6 Bekende archeologische waarden

2.6.1 AMK-terreinen

AMK nummer	n.v.t.
Status (Rijksmonumentnummer)	n.v.t.
Toelichting	In de omgeving van het plangebied zijn geen AMK-terreinen aanwezig.

¹⁶ Archief Kadaster, hulpkaart Pijnacker A1023.

2.6.2 Archis vondstlocaties

Zaakidentificatie Archis	n.v.t.
Toelichting	In de omgeving van het plangebied zijn geen vondsten gedaan.

2.6.3 Archis onderzoeksmeldingen

Zaakidentificatie Archis	2026022100
Toelichting	Een archeologisch booronderzoek uitgevoerd door RAAP Archeologisch Adviesbureau in 1996. Op basis van de boringen is een verwachtingenkaart voor het gebied opgesteld. Hierin heeft de locatie van het plangebied een lage verwachting.

Zaakidentificatie Archis	2264277100
Toelichting	Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart opgesteld door de gemeente Delft in 2009. Op deze kaart heeft het plangebied een hoge verwachting.

Zaakidentificatie Archis	4601442100
Toelichting¹⁷	Een archeologisch booronderzoek uitgevoerd door ADC-Archeoprojecten in 2018 aan de Vlielandseweg. Het plangebied ligt op een overgangsgebied met uitlopers van de Gantel naar een oud veengebied. Na afgraving van het veen in de Middeleeuwen zijn oudere getijdenafzettingen dicht onder het oppervlak komen te liggen in het noordelijk en centrale deel van het plangebied. In het zuidelijk deel is de top van de oever van de Gantel plaatselijk verstoord tot 1 m –mv door sloten en gravende werkzaamheden, grote delen zijn nog wel intact. In het zuidelijk deel bevinden zich fosfaatafzettingen in oeverafzettingen van de Gantel. De top van de oeverafzettingen is grotendeels intact en vertoont sporen van rijping en bodenvorming. ADC ArcheoProjecten adviseert om het noordelijk en oostelijk deel van het plangebied vrij te geven voor de voorgenomen ontwikkeling. Voor het zuidelijk deel van het plangebied wordt geadviseerd een inventariserend veldonderzoek uit te voeren door middel van een karterend booronderzoek.

Zaakidentificatie Archis	4601459100
Toelichting	Zelfde onderzoek als 4601442100.

2.6.4 Samenvatting bekende archeologische waarden

In de directe omgeving van het plangebied is eigenlijk maar één archeologisch onderzoek uitgevoerd (4601459100/4601442100). Dit onderzoek heeft de verwachting zoals weergegeven op de beleidsadvieskaart van de gemeente (Kerkhof 2009) onderschreven. Net ten zuiden van het plangebied zijn afzettingen van de Gantel waargenomen, die richting het noorden en oosten (richting het plangebied) verdwijnen.

¹⁷ Klerks 2018.

3 Archeologische verwachting en selectieadvies

3.1 Archeologische gespecificeerde verwachting

De locatie Nieuwkoopseweg 8 in Pijnacker kent op basis van het gemeentelijk beleid een hoge archeologische verwachting.

De verwachte archeologie binnen het plangebied valt binnen de Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie thema's 1: Strijd tegen en met het water, 4: Holland, ontstaan en vorming van het graafschap en 5: Stad en platteland in de vroeg-moderne tijd.

Op basis van de landschappelijke gegevens en het archeologisch booronderzoek in de buurt, wordt de kans op bewoningsmogelijkheden in de periode vóór de ontginning (ca. 900) zeer klein geacht. Het gebied is in deze perioden steeds erg nat geweest met veel veengroei. Bovendien waren in de omgeving van het gebied hogere en drogere alternatieven beschikbaar voor vestiging (geulafzettingen).

De verwachting voor vindplaatsen tot en met de Vroege Middeleeuwen is daarmee laag.

Het plangebied ligt aan een ontginningsas die waarschijnlijk dateert uit de 11de of 12de eeuw. Het is mogelijk dat in deze periode bewoning in het plangebied heeft plaatsgevonden. De bewoning zal hebben bestaan uit kleine huizen/boerderijen die op een lichte fundering op het veen werden geplaatst. Eventuele waterputten, kuilen, etc. zullen dieper zijn ingegraven. Archeologische resten op veen zijn zeer kwetsbaar. En bevinden zich dicht aan het (toenmalige) oppervlak.

In de 17de en 18de eeuw is het gebied vrijwel geheel afgegraven voor turfwinning. Het is onduidelijk in hoeverre dit binnen het plangebied is gebeurd, aangezien de bewoningslinten hier (deels) van werden ontzien i.v.m. bewoning en de waterkerende functie (dijk). Op basis van het historisch kaartmateriaal is er echter geen indicatie voor bewoning voor of ten tijde van de afvening. Ook op het AHN is zichtbaar dat het plangebied lager is gelegen dan bekende woonerven (zoals ter hoogte van nummers 10-14). In de regel zijn bewoonde percelen in veengebieden vrij vast.

Bij het aanleggen van de infrastructuur voor droogmakerij De Nieuwe Polder, is langs de zuidoostkant van het plangebied een dijk opgeworpen langs een molengang. Ook langs de Nieuwkoopseweg is een dijk zichtbaar in de vroege 19de eeuw; deze is naar verwachting deels middeleeuws en deels opgehoogd in de 18de eeuw. De beide dijklichamen zullen eventuele (nog resterende) middeleeuwse archeologie hebben aangetast door drukschade.

Bovengenoemde in ogenschouw genomen, wordt de kans op de aanwezigheid van (intacte) archeologische resten uit de Middeleeuwen klein geacht.

De beide dijklichamen zijn ook van archeologische waarde. Het dijlichaam langs de Nieuwkoopseweg is de oudste en dateert mogelijk in oorsprong al in de 11de of 12de eeuw. Op het AHN is dit dijlichaam niet duidelijk zichtbaar binnen het te verstoren gedeelte. Op de kadastrale minuutkaart ligt de dijk hier wel. De dijk langs de molengang is niet meer zichtbaar op het AHN. Het ligt in de verwachting dat deze geheel is afgegraven tijdens recente (tweede helft van de 20ste eeuw) ontwikkelingen in het gebied.

Aangezien de woning slechts een deel van de rand van beide dijken zal verstoren, wordt dit niet als onevenredige aantasting gezien. Bij archeologisch onderzoek naar dijken heeft het de voorkeur complete dijkcoupures te onderzoeken (bijvoorbeeld bij doorgraving), waarbij de opbouw kan worden onderzocht. De informatie die bij een relatief kleine ingreep als deze zou worden gewonnen, is nihil. Daarnaast is het de vraag of er nog sporen van de dijklichamen aanwezig zijn binnen het plangebied.

3.2 Selectieadvies

Op basis van de gespecificeerde verwachting van het bureauonderzoek is er geen aanleiding om een vervolgonderzoek in het kader van de AMZ-cyclus te adviseren. Buro de Brug adviseert de voorgenomen ingreep vrij te geven m.b.t. het aspect archeologie.

Indien tijdens de werkzaamheden resten worden aangetroffen waarvan redelijkerwijs kan worden aangenomen dat deze resten van cultuurhistorische waarde zijn, geldt een wettelijke meldingsplicht conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet.

Bovenstaand selectieadvies dient te worden beoordeeld door de bevoegde overheid.

4 Bronnen

4.1 Digitale bronnen

<http://legendageomorfologie.wur.nl>
<https://archis.cultureelerfgoed.nl>
<https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl>
<https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl>
<https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>
www.ahn.nl
www.dinoloket.nl
www.gahetna.nl
www.geologievannederland.nl
www.hisgis.nl
www.nationaalgeoregister.nl
www.pdok.nl
www.rijksoverheid.nl
www.ruimtelijkeplannen.nl
www.sikb.nl
www.topotijdreis.nl
www.stadsarchiefdelft.nl

4.2 Literatuur

Bakker, H. de/J. Schelling, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*, Wageningen (PUDOC).

Barends, S., et al., 1993: *Het Nederlandse landschap: een historisch-geografische benadering*, Utrecht.

Berendsen, H.J.A., 1997: *Landschappelijk Nederland*, Assen.

Berendsen, H.J.A. / E. Stouthamer, 2001: *Palaeogeographical development of the Rhine-Meuse delta, the Netherlands*, Assen.

Berendsen, H.J.A., 2004: *De vorming van het land. Fysische geografie van Nederland*, Assen.

Kerkhof, M., 2009: Pijnacker-Nootdorp, Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart, *Delftse Archeologische Rapporten* 96, Delft.

Klerks, K., 2018: Vlielandseweg te Pijnacker in de gemeente Pijnacker-Nootdorp. Een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek, *ADC-rapport* 4698, Amersfoort.

Mulder, E.F.J. de /M.C. Geluk /I.L. Ritsema / W.E. Westerhoff / Th.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*, Groningen/Houten.

Provincie Zuid-Holland, 2015: *Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie 2015*, 15 oktober 2015.